THE ISRAELITE PRESS
The only Jewish Newspaper in Western Canada.
אידישע וואָרט
Office and Place of Business: New Israelite Press Bldg., 765 Selkirk Ave. East
Published daily except Saturday and Sunday
ENTERED AS SECOND-CLASS MAIL MATTER AT OTTAWA
Subscription: $6.00 per year
Established 1910 Phones: 55 409—52 213
Winnipeg — Manitoba

דער מייפקינג "קאט אף"

מאניטאָבא איז זייער נייגעריק צו קריגן א קירצערן מארשרוט צו טשוירטשיל, דעם נייעם פארט אירן איף דעם האדסאן ים. ווי די לאגע איז איצט. וועט מאניטאבא זייער ווייניק געניסן פון איר אייגענעם האפן, פאר ווען זי האט יארלאנג צוזאמען מיט די אנדערע צוויי פריירי פראווינצן, שווער געקעמפט.

עס זיינען דא פארשיידענע פלענער פאר ליניעס וואס זאלן פארבינדן מאניטאבא מיט א קורצן וועג צום האדסאן ים. זיי זיינען אבער, מיט'ן אויסנאם פון איינעם, פארבונדן מיט קאלאסאלע אויסגאבן, און זיינען דערפאר נים פראקטיש ביי איצטיקן מאמענט.

דער איינציקער פראקטישער פלאן איז דער מייפקינג "קאט-אף", — א קורצע ליניע אינ'ם מייפקינג געגנט, וואס זאל אויסגלייכן דעם וועג צווישן ווינניפעג און טשוירטשיל און פארשפארן צו דרייען זיך דורך דעם לאנגן וועג דורך מאסקאטשעוואן.

די דאזיקע ליניע וואלט א סך ווייניקער פארקירצט דעם וועג פון ווי־ניפעג קיין טשוירטשיל, ווי איינע פון די געפלאנטע דירעקטע ליניעס פון מזרח אדער פון מערב פון לייק ווינניפעג. דערפאר וואלט זי אבער פארהעל־טנסמעסיק ווייניק געקאסט. און זי איז דערפאר א פראקטישע מעגלאכקייט.

בעת דעם פעדעראלן וואל־קאמפיין לעצטן יאר האט מען שטארק באַ־טאנט די דאזיקע ליניע אין מאניטאבא. אין די קאנדידאטן, וויסנדיק גאנץ גוט די שטימונג אין מאניטאבא. האבן צוגעזאגט צו שטיצן דעם מייפקינג "קאט־אף" פראיעקט. ווען זיי וועלן דערוויילט ווערן.

אוף דער אלגעמיינער איינדרוק אין מאניטאבא איז געווען, ווי אונז זעט אויס, אז מר. בענעט אליין האט געמאכט גאנץ באשטימטע הבטחות צו פארווירקלאכן דעם פלאן, ווען ער זאל נאר דערוויילט ווערן.

מר. בענעט איז דערוויילט געווארן, און ער איז איצט דער פרעמיער מיניסטער פון קאנאדע. זיין רעגירונג אבער דיינקט נים אז זי איז פארפליכ־טעט צו בויען די ליניע. און זי וועט דאס טאן בלויז דאן, ווען זי וועט עס גע־פינען פאר נויטיק און ווען די פינאנציעלע לאגע אין לאנד וועט עס איר דער־לויבן.

אזוי האט דערקלערט די טעג אין הויז דער איינגבאן מיניסטער. דר. מעניאן. די רעגירונג. האט ער געזאגט, האט נים צוגעזאגט צו בויען די ליי־ניע. נאר בלויז אונטערצוזוכן צי ס'איז מעגלאך צו דורכצופירן אין צי אזא אונטערנעמונג איז פראקטיש. די רעגירונג וועט מאכן אזא אויספארשונג, און, ווען דער פראיעקט וועט זיך ארויסווייזן צו זיין פראקטיש דורכפירבאר, וועט זי די ליניע דורכפירן דאן ווען איר פינאנציעלע לאגע וועט עס איר דערלויבן.

דאס מיינט איינגטלאך אין דער אונטערשטער שורה, אז די ליניע וועט ניכער פון אלץ נים דורכגעפירט ווערן. און אויב אפילו יא. איז עס בלויז "ווען די פינאנציעלע לאגע פון דער רעגירונג וועט עס איר דערלויבן", — דאס הייסט. יעדנפאלס נים אין משך פון די קומענדיקע עטלאכע יאר.

די דערקלערונג האט דערפאר ארויסגערופן שארפע פראטעסטן מצד דער אפאזיציע. און די באזונדער אומצופרידנהיים פון די מאניטאבער דע־פוטאטן, וועלכע זיינען געווען אונטער'ן איינדרוק, אז מר. בענעט האט טא־קע צוגעזאגט צו בויען די ליניע.

מיר לאזן איבער די פראגע צי מר. בענעט האט געמאכט די הבטחה, צי זיינע ווערטער זיינען מיספארטייטשט געווארן, צו די פאליטיקער "אויס־צורעדן" צווישן זיך. פאר אונז איז אינטערעסאנט נים צי דער צוזאג איז געמאכט געווארן, נאר צי די רעגירונג וועט איצט געפינען פאר מעגלאך און נויטיק צו עגדערן איר איצטיקע גלייכגילטיקייט צו דעם פראיעקט און וועט די ליניע פארן באשליסן צו בויען.

עס איז קיין ספק נים, אז מאניטאבא איז זייער שטארק פארינטע־רעסירט אין דער ליניע. און איז נייגעריק אז דער פראיעקט זאל דורכגעפירט ווערן אונטער אלע אומשטענדן און אזוי שנעל ווי מעגלאך, איידער זי וועט פארליירן אירע פארצוגן פארבונדן מיט'ן מארשרוט צו מערב קאנאדעס נייי־עס ים־פארט.

און צי דר רעגירונג איז פארפליכטעט מיט אירע וואל הבטחות, צי נים, וועט מאניטאבא אין דערווארטן דעם דורכפיר פון דעם פראיעקט, וואס איז פאר איר לעבנס־נויטיק פאר'ן אנהאלט פון איר פאזיציע אין פאר־גלייך מיט אירע שוועסטער־פראווינצן.

און וואס איז שייך דער פינאנציעלער לאגע פון דער רעגירונג, דארף דאס נים זיין קיין אפהאלט. זי וועט אלצאיינס מוזן אסיגנירן גרויסע סומען צו באקעמפן די ארבעטסלאזיקייט, און דער דורכפיר פון אט דער ליניע וועט זיין איינע פון אירע גלעלגענהייטן צו שאפן ארבעט און אויסצובריינגען דאס גלעט אויף א נויטיקער קאנסטרוקטיווער ארבעט, אנשטאט צו פארשווענדן עס אויף שטיצע.

מאניטאבא וויל און מוז האבן דעם מייפקינג "קאט־אף". און ס'איז צו האפן, אז די רעגירונג וועט געפינען פאר מעגלאך צו דערפילן דעם וואונש.

130 טעג רו א יאר

די אידישע "סוחרים" אין פוילן זיינען אין א "גליקלאכער" לאגע : מען לאזט זיי נים איבעראַרבעטן זיך. פון א יאר פון 365 טעג האבן זיי גאנ־צע 130 טעג רו. ד. ה. 37 פראצענט פונ'ם יאר. דאס הייסט, אז מער ווי איין טאג פון יעדע דריי האלט יעדער פוילישער אידישער הענדלער געשלאסן זיין געשעפט.

דער חשבון איז : 52 שבתים, 52 זונטאגס, 14 טעג אידישע יום־טובים און 12 טעג קאטוילישע און נאציאנאלע יום־טובים. די אידישע הענדלער האבן אזוי צוויי מאל אזויפיל יום־טובים ווי די פוילישע, און ס'איז קלאר, ווי דאס דארף זיך אפרופן אויף זייער מצב.

עס איז שוין א באקאנטער פאקט, אז די אידישע סוחרים טראגן אויף זייערע פלייצעס די שווערסטע לאסט פון די מלוכה שטייערן, און אויסער אלע אנדערע גשיות און באשרייענקונגען וואס זיי שטייען אויס, מוזן זיי נאך האלטן זייערע געשעפטן געשלאסן מער ווי א דריטל פון דער צייט.

לעצטנס האט זיך פארשפרייט א קלאנג, אז די רעגירונג האט בדעה צו פארמילדערן דעם זונטאג רו געזעץ פאר אידישע סוחרים. דערלויבנדיק זיי צו האלטן זייערע געשעפטן אפן אין די אויסערקירכלאכע שעה'ן. פאר די פאראריטסטע, קבצנ'ישע אידישע אזוי־צו־זאגן "סוחרים" אין פוילן וואלט דאס געווען א גרויסע ישועה.

אבער דערווייל זיינען מיר געווייזט געווארן צו הערן פון פוילן וועגן נייע באשריינקונגען און נייע גזרות קעגן אידן, וועגן נייע פלענער און סכנ־מעס. וואס זאלן ארויסשטויסן אידן פון זייערע מיזעראבעלע פרנסה געביטן. אזעלכע פלענער ווערן דורכגעפירט גאנץ שנעל, — די אידן פראטעסטירן. אבער ווער רעכנט זיך סיידן מיט זייערע פראטעסטן.

עס האט אבער גענומען יארן און יארן, איידער אזא קלייניקייט ווי די צוריקציאונג פון די צארישע באשריינקונגען קעגן אידן איז דורכגעפירט געווארן. און ס'איז נאר געווען גענוג אז עס זאל ארויס א קלאנג וועגן דער פארלייכטערונג פון די זונטאג־רו געזעצן, און די פוילישע אנטיסעמיטישע פרעסע האט שוין אויפגעהייבן א שערקלאכע טרעוואגע : גלייך ווי אזא פארלייכטערונג וואלט געשאפן א געפאר, אז פוילן זאל אריינפאלן אין אי־דישע הענט !

און מיר האבן מורא, אז די פראטעסטן פון דער אנטיסעמיטישער פרעסע וועלן האבן א שטארקערע ווירקונג אויף דער רעגירונג, ווי די אידי־שע, און די אידישע 130 טעג רו א יאר וועלן ווייטער "נים געשטערט ווערן".

דאָס רומענישע אידנטום אין ווירבל פון דער לאנדס-פּאָליטיק

(ספּעציעל פאר ד. א. וו. דורך "איטא")
פון י. יעווין

מיטולעסקוס דורכפאל און דער פאליטישער אויפשטייג פון פראפעסאר יארגא. א דעקאראטיווע פיגור אדער א שאטן פון א דיקטאטור ? יארגא קעגן קוזאן און זיינע מיטהעלפער. פון ווערטער צו מעשים. אויפמערקזאמקייט פונ'ם נייעם פרעמיער צו די מינדערהייטן. וואס דערקלערט דער לייטער פונ'ם ניי־געשאפענעם מינדערהייטס סעקרעטאריאט ? די חלוקי דעות אין אידישן לאגער בנוגע דעם נייעם קורס. דאס רומענישע אידנטום ערב די פארלאמענט וואלן. א מינדערהייט בלאק אדער א באזונדערע אידיש־נאציאנאלע ליסטע ?

רומעניע טרייסלט זיך, ווי אין פיבער, אין ווירבל פון פאליטישע ליידנשאפטן און געפינט זיך אויף דער שוועל פון וויכטיקע פאליטישע געשעענישן. די עק־זיסטירנדע פארטייען האבן דורך זייער האנדל־וואנדל מיט די לעבנס אינטערעסן פונם לאנד אנגעוואוירן דעם צוטרוי פון די מאסן, דער נייער קענץ זוכט ווענן, ווי אזוי ארום געווינט מאכן די קראנקע מלוכה. אלס ארצט איז צו ערשט ארויס־גערופן געווארן דער באקאנטער מומחה — פראפעסאר טיטולעסקו — דער רו־מענישער נעזאנדטער אין לאנדאן. אלס א מלוכה־מאן, וואס געפינט זיך די נאנצע צייט אין אויסלאנד, איז ער ווייניקער פון אלע אנגעשטעקט מיט די באלקאנישע זיטן, וואס הערשן אין לאנד, און קאן זיך שטעלן העכער פון די איינגע פארטיאי־שע אינטערעסן.

טיטולעסקו האט די שליחות נים דער־פילט. די גרויסע פארטייען (די ליבע־ראלן און די נאציאנאל צאראניסטישע) האבן נאך נים אויס'נים צוגעהערט דעם רוף פונם קעניג, נאר די טלימוסט גרופּ, וואס שטעלן קיינעם נים פאר אחוץ א פאר גענעראלן און פלינקע קאריערסטן, האבן זיך געלייגט אין דער ליינג אין דער בריים און דורך אינטרינעם און אונ־טערפיסלאך צעשטערט דעם פלאן פון א קאאליציאנס רעגירונג. דעם יונגן קע־ניג איז נים געבליבן קיין אנדער אויס־וועג, ווי זיך וועגן צו הילף צו זיין לע־רער. דעם באריסטן רומענישן היסטאָרי־קער פראפעסאר יארגא און אים באאויס־טראגן צו בילדן א באאמטן קאבינעט.

דער 15־טעניקער פאליטישער קריזיס האט באוויזן בולט, אז די פארטייען נייט ווייניק אין דער עצ־נורט. פון רומעניע און אז זיי שטוינן בלינדערהייט דאס לאנד צו דיקטאטור. פראפעסאר יארגא האט אפעלייקט די קלאנגן וועגן א מעגלאכער דיקטאטור, אבער ס'איז קלאר, אז דער יונגער קעניג נעפינט זיך אונ־טער דער ווירקונג צו זיין שוואגער, דעם יונגפאלאווישן קעניג, וועלכער האט מיט א שטארקער האנט געלייגט א סוף צו דער אנארכיע אין דער שכנות'דיקער מדי־נה. פראפעסאר יארגא האט נים קיין באשטימטע פאליטישע איינשטעלונג און דארום איז צו דערוואַרטן פון אים פילע סורפריזן. דערמיט דערקלערט זיך, וואס די נאנצע פרעסע באצוים זיך מיט גרויס רעזערוועס צו דער נייער רעגירונג און וואַרט נים אויף וועדטער, נאר אויף מע־שים. די דעמאָקראטישע "דימאָנסטרעיטיוו" שרייבט : "פראפעסאר יארגא איז די שטאלץ און צירונג פון דער רומענישער אינטעליגענץ, אויף דעם פאליטישן ביט איז ער אבער א ווייזע, אומבאשרי־בענע בלאט, א נים שיפרירטער מאטעאַ־טישע פארמול. ביי זיין שטורמדיקן טעמ־פעראמענט און ניינונג צו שיינע פראגן קאן זיך טרעפן, אז ער זאל זיך לאזן פארפירן דורך ווערטער, אנשטאט צו איינטערעסירן דאס אין זאכן. מיר וואונש דער נייער רעגירונג פולן דערפאלג, מיר קאנען זיך אבער נים באפרייען פונ'ם אומרו־געפיל ביים געדאנק, אז דער גורל פונ'ם לאנד איז אנפארטרויס געווארן מאַ־מאַ, וואס האט א קנאפע שייכות מיט דער לעבנס־ווירקלאכקייט און שוועבט תמיד אין די עולמות העליונים".

אז באמת, אלע פייערלאכע דערקלאַרא־ציעס פונ'ם נייעם פרעמיער אטעמען מיט איבערגעטריבענע גלויבן אין איינגעע כחות און יארגא פונם בעסט, מאכט דעם מאַ־דרוק פון א כישוף־מאכער, וואס ווייסט דעם סוד הכמוס . . . די פאקטן פון די ערשטע טעג באגרינדן די השערה, אז אונטער יארגא'ן שטייט דער קעניג עלבסט, וועלכער האט אויסגעקליבן זיין מדריך און דערציער, אלס א שילד פאר זיינע פאליטישע פלענער. די גרעסטע טייל פרעפעקטן זיינען באשטימט גע־וואָרן פון מיליטער לייט; אין אלץ מאכט דעם איינדרוק, אז די מלוכה נייט מיט פאטעלאכע שריט פון דיקטאטור.

פארגעמענדיק אז ענטשלאסענע שטע־לונג לגבי די רו־שטערער פון דעקעט און פון לינקס האט יארגא פונם ערשטן מאָ־מענט אן זיך ארויסגעזאגט קאטעגאָרישן קעגן דער אנטיסעמיטישער באוועגונג. די פערזענלאכע נענאטיווע באציאונג פונם איצטיקן פרעמיער צום פראפעסאר קוזא איז באוואוסט יעדן. יארגא האט נים איין מאל אויסגעדרוקט די מיינונג, אז קוזא פירט דאס לאנד צו אנארכיע. איצט, ווען יארגא איז געקומען צו דער מאכט, האט ער באלד אנגענומען מיטלען קעגן די שונאי־ישראל און באזונדערס קעגן די גלחים, וואס נוצן אויס די קלויסטערס, בכדי צו זיינען שנאה און האס צווישן די פויערים. אין א אפענעם בריוו צום רומענישן פאטריארך וויזיט יארגא אן דעם הויפט פון דער קירכע אויף די שענד־לאכע טאטן פון די גייסטלאכע און פאר־דערט אים אויף צו לייגן א סוף דער גע־פערלאכער אגיטאציע.

דאס וויכטיקסטע, וואס איז אויפגעטאן געווארן דורכן נייעם קאבינעט, איז די גרינדונג פון א סעקרעטאריאט פאר מינ־דערהייטס ענינים. אין שפיץ פונ'ם סע־קרעטאריאט שטייט דער אנגעזעענער דייטשער עסקן און דעפוטאט רודאלף בראנדש, וועלכער האט צוויי ענהילפן : א אונגער און א רומענין. דער לייטער פונם מינאריטעטן דעפארטמענט האט אין אן אינטערוויו מיט דער פרעסע כאראק טערידירט אויף פאלגענדן אופן די פונק־ציעס פונם נייעם אנשטאלט : "אונזער ציל — האט דערקלערט ד'ר בראנדש — וועט זיין קאארדינירן די אינטערעסן פון דער מלוכה מיט די לעבנס־נויטן פון די מינדערהייטן. איך וועל שטרעבן דערצו, אז די פארשטענדיקונג צווישן דער הער־שענדער נאציע און די מעוטים זאל פאר־קומען אן באזונדערע שטערונגען און פירן צו דער ברידערלאכער מיטארבעט פון אלע בירגער פון גרויס רומעניע. די טע־מיקייט פונם סעקרעטאריאט פאר מינ־דערהייטס ענינים וועט זיך ענטוויקלען אין צוויי ריכטונגען : אין אויפטערקזא־מער ערלייַדיקונג פון אלע מעוטים־נויטן און אין שאפן געזעצן, וואס זאלן גאראנ־טירן די רעכט פון די מינדערהייטן. איך רעכן, אז די מינאריטעטן וועלן גאר אין ניכן באמערקן א באדייטנדע בעסערונג פון זייער לאגע און די רומענ־ישע פאליטישע טעער וועלן האבן די גע־לעגנהייט זיך איבערצייגן, אז די מעוטים שטרעבן צו פרידלאכער מיטארבעט, וואס פירט צום וואוילשטאנד פונם לאנד".

די לעצטע מאכנאמען האט געמאכט א גוטן איינדרוק אין לאנד און אין אויס־לאנד. בלויז די אנטיסעמיטישע צייטונ־גען זיינען נים צופרידן מיט דעם נייי־געשאפענעם סעקרעטאריאט און דערקלע־רען, אז יארגא געפינט זיך אונטער אי־דישער ווירקונג. דער אידן פיינטלאכער "אונזיווערסול" קלאגט זיך ביטער אויף דעם, וואס די מינדערהייטן האבן באַ־קומען דאס ווארט אין פארדערן, אז אויב די גזירה קאן איינגאנצן נים אפ־געשאפט ווערן זאל לכל הפחות אין שפיץ פונם סעקרעטאריאט שטיין א חוג־דערט פראצענטיקער רומענער.

די אידישע פרעסע שאצט אפ די נייע וועגרונג פארשיידענערווייזן. די צייטונ־טישע "אונזער צייט" באגריסט דעם מינ־דערהייט־סעקרעטאריאט און באמערקט : "צוגאמען מיט אונזער צופרידענהייט פאר דעם זשעסט פון דער רעגירונג וועלכע באַ־וויזט פארשטענדיקונג צו די נייע אומ־שטענדן פון דער פאליטיק, נאך דער גרויס־סער מלחמה, מוזן מיר אויך אויסדרוק אונזער פארוואונדערונג הלכאי די אי־דישע מינדערהייט ווערט איינגארירט און איינגאנצן ארויסגעשטויסן פון דעם שפיץ פון מינדערהייטן־רעכט. זעלבסטפאר־שטענדלאך, אז דאס מוז מען אין א גע־וויסער מאס צושרייבן דער קנעכטשאפט פון געוויסע אידישע גרופּן, וועלכע האבן צענדליקער יארן נעשריען, אז מיר זיינען "רומענער פון משה'ס גלויבן". ווען אין תוך ווערן מיר באהאנדלט אלס די ווייני־קער באדעטיקע מינדערהייט, אלס די מער אפגעשטויסענע, הגם מיר באזיצן אלע עלעמענטן פון א קלאסישער מינדער־הייט און קיין אידידענטיטס קאן מען אונז דאך נים צושרייבן. און דאך זיינען די אידן אויסער דער רעכענונג !

וועט זיך אבער דער גערادנק פונם פרע־מער מיניסטער פארווירקלאכן, איז צו האפן : אז די מינדערהייטן אין רומעניע, וועלן אנהויבן א נייע תקופה פון עזוא־מעגאבעט לטובת דער ענענזייטיקער אנטווילקלונג, און מיט די פאראייניקטע כחות וועט זיך איינגעבן צו באקעמפן דיי איצטיקע עולות".

דאענגן, זאגן די אידישע אסימילאטארן זיך ארויס קעגן דעם נייעם מינאריטעטן־קורס. דר. פילדערמאן — דער פארזיצער פונ'ם פארבאנד פון די אלט־רומענישע אידן — האט אין א פרעסע אינטערוויו אפן דערקלערט, אז ער זעט נים קיין שום נייטוועגדיקייט אין א באזונדערן מי־נאריטעטן־סטאטוס. איך גלויב, — האט געזאגט דר. פילדערמאן — אז די מינ־דערהייטס־רעכט קאנען געזיכערט ווערן אויפן יסוד פון די אלגעמיינע געזעצן און קאנען אוטאָלוציאָנירן צוזאמען מיט די לעצטע. דאס קריסטאליזירן פון די מי־נאריטעטן רעכט אין א באזונדערן סטא־טוס וואלט געווארן א קוואל פון אומצי־פרידנהייט פאר אלע אין א שטרענג פאר־ער האט אויפגעגעבן איין לעבל בריוט, דאס צווייטע, אז — דאכט זיך, שוין זאט. דערווייל קוקט ער — זעמל. ער הויבט זיי אפ עסן. ער עסט, עסט . . . פלוצלונג טוט ער א צאפל, און ער צעוויינט זיך. עס האט זיך אים שטארק פארגלוסט עסן. אין דער פרי נאך האט אים עפעס א אידישע פרוי געשיינקט א שטיקל בריוט, און פון דאמאלסט אן האט ער נאך אין זיין מויל נים געהאט.

ווען דאס אינגל איז אזוי געווען פאר־טיפט אין זיינע מחשבות, איז פון דעם קלויסטער ארויסגענאנגען א יונג פאַ־רע, און זי האט זיך פארהאלטן הארט ביי דער וואנט.

— מישא, דו מעגסט זיך באמת שע־מען : זאלבאדריט האבן מיר אויסגע־טרונקען נים מער ווי פינף פלעשער, און דו האסט עס דערנאך אויסגעבראַ־כען.

— זיי מוחל, ווערעטשקא ! איך אוז וואניא האבן פריער נאך ביי סטראַנ־סקין אין באר עפעס איבערגעבאפט. היינט וועט זיך עס שוין מער נים אי־בער חזר'ן. איך וועל שוין טרינקען לי־קער. זיי נים בראזן אויף מיר, איך בעט דיך ! דו טייוול ! . . . איך האב דיר ליב . . . — און שטארק ,שטארק האבן זיך זייערע ביידנס ליפן באהאפטן.

— שיינקט, ליבינקע א גראשן, כאטש א גראשן . . .

— טרעט אפ ! ניי צום טיי . . . — האט מישא שטארק אנגעהויבן זידלען. דאס אינגל איז אנטלאפן א דערשראַ־קענער.

— קום, ווערעטשקא, אין קלויסטער ארין.

זיי זיינען ביידע ארייגגעגאנגען.

אין דעם העל באריוכטענדן, פון גאלד און זילבער שימערירנדיקן קלויסטער, האט דער עלטסטער גלח און א סוויטע יונגע גלחים געפראוועט די תפילות, אויסשרייענדיק פון צייט צו צייט מיט

(שלום אויף זייט 3)

דאָס רומענישע אידנטום אין ווירבל פון דער לאנדס-פּאָליטיק

(ספּעציעל פאר ד. א. וו. דורך "איטא")
פון י. יעווין

מיטולעסקוס דורכפאל און דער פאליטישער אויפשטייג פון פראפעסאר יארגא. א דעקאראטיווע פיגור אדער א שאטן פון א דיקטאטור ? יארגא קעגן קוזאן און זיינע מיטהעלפער. פון ווערטער צו מעשים. אויפמערקזאמקייט פונ'ם נייעם פרעמיער צו די מינדערהייטן. וואס דערקלערט דער לייטער פונ'ם ניי־געשאפענעם מינדערהייטס סעקרעטאריאט ? די חלוקי דעות אין אידישן לאגער בנוגע דעם נייעם קורס. דאס רומענישע אידנטום ערב די פארלאמענט וואלן. א מינדערהייט בלאק אדער א באזונדערע אידיש־נאציאנאלע ליסטע ?

רומעניע טרייסלט זיך, ווי אין פיבער, אין ווירבל פון פאליטישע ליידנשאפטן און געפינט זיך אויף דער שוועל פון וויכטיקע פאליטישע געשעענישן. די עק־זיסטירנדע פארטייען האבן דורך זייער האנדל־וואנדל מיט די לעבנס אינטערעסן פונם לאנד אנגעוואוירן דעם צוטרוי פון די מאסן, דער נייער קענץ זוכט ווענן, ווי אזוי ארום געווינט מאכן די קראנקע מלוכה. אלס ארצט איז צו ערשט ארויס־גערופן געווארן דער באקאנטער מומחה — פראפעסאר טיטולעסקו — דער רו־מענישער נעזאנדטער אין לאנדאן. אלס א מלוכה־מאן, וואס געפינט זיך די נאנצע צייט אין אויסלאנד, איז ער ווייניקער פון אלע אנגעשטעקט מיט די באלקאנישע זיטן, וואס הערשן אין לאנד, און קאן זיך שטעלן העכער פון די איינגע פארטיאי־שע אינטערעסן.

טיטולעסקו האט די שליחות נים דער־פילט. די גרויסע פארטייען (די ליבע־ראלן און די נאציאנאל צאראניסטישע) האבן נאך נים אויס'נים צוגעהערט דעם רוף פונם קעניג, נאר די טלימוסט גרופּן, וואס שטעלן קיינעם נים פאר אחוץ א פאר גענעראלן און פלינקע קאריערסטן, האבן זיך געלייגט אין דער ליינג אין דער בריים און דורך אינטרינעם און אונ־טערפיסלאך צעשטערט דעם פלאן פון א קאאליציאנס רעגירונג. דעם יונגן קע־ניג איז נים געבליבן קיין אנדער אויס־וועג, ווי זיך וועגן צו הילף צו זיין לע־רער. דעם באריסטן רומענישן היסטאָרי־קער פראפעסאר יארגא און אים באאויס־טראגן צו בילדן א באאמטן קאבינעט.

דער 15־טעניקער פאליטישער קריזיס האט באוויזן בולט, אז די פארטייען נייט ווייניק אין דער עצ־נורט. פון רומעניע און אז זיי שטוינן בלינדערהייט דאס לאנד צו דיקטאטור. פראפעסאר יארגא האט אפעלייקט די קלאנגן וועגן א מעגלאכער דיקטאטור, אבער ס'איז קלאר, אז דער יונגער קעניג נעפינט זיך אונ־טער דער ווירקונג צו זיין שוואגער, דעם יונגפאלאווישן קעניג, וועלכער האט ס'מיט א שטארקער האנט געלייגט א סוף צו דער אנארכיע אין דער שכנות'דיקער מדי־נה. פראפעסאר יארגא האט נים קיין באשטימטע פאליטישע איינשטעלונג און דארום איז צו דערוואַרטן פון אים פילע סורפריזן. דערמיט דערקלערט זיך, וואס די נאנצע פרעסע באצוים זיך מיט גרויס רעזערוועס צו דער נייער רעגירונג און וואַרט נים אויף וועדטער, נאר אויף מע־שים. די דעמאָקראטישע "דימאָנסטרעיטיוו" שרייבט : "פראפעסאר יארגא איז די שטאלץ און צירונג פון דער רומענישער אינטעליגענץ, אויף דעם פאליטישן ביט איז ער אבער א ווייזע, אומבאשרי־בענע בלאט, א נים שיפרירטער מאטעאַ־טישע פארמול. ביי זיין שטורמדיקן טעמ־פעראמענט און ניינונג צו שיינע פראגן קאן זיך טרעפן, אז ער זאל זיך לאזן פארפירן דורך ווערטער, אנשטאט צו איינטערעסירן דאס אין זאכן. מיר וואונש דער נייער רעגירונג פולן דערפאלג, מיר קאנען זיך אבער נים באפרייען פונ'ם אומרו־געפיל ביים געדאנק, אז דער גורל פונ'ם לאנד איז אנפארטרויס געווארן מאַ־מאַ, וואס האט א קנאפע שייכות מיט דער לעבנס־ווירקלאכקייט און שוועבט תמיד אין די עולמות העליונים".

אז באמת, אלע פייערלאכע דערקלאַרא־ציעס פונ'ם נייעם פרעמיער אטעמען מיט איבערגעטריבענע גלויבן אין איינגעע כחות און יארגא פונם בעסט, מאכט דעם מאַ־דרוק פון א כישוף־מאכער, וואס ווייסט דעם סוד הכמוס . . . די פאקטן פון די ערשטע טעג באגרינדן די השערה, אז אונטער יארגא'ן שטייט דער קעניג עלבסט, וועלכער האט אויסגעקליבן זיין מדריך און דערציער, אלס א שילד פאר זיינע פאליטישע פלענער. די גרעסטע טייל פרעפעקטן זיינען באשטימט גע־וואָרן פון מיליטער לייט; אין אלץ מאכט דעם איינדרוק, אז די מלוכה נייט מיט פאטעלאכע שריט פון דיקטאטור.

פארגעמענדיק אז ענטשלאסענע שטע־לונג לגבי די רו־שטערער פון דעקעט און פון לינקס האט יארגא פונם ערשטן מאָ־מענט אן זיך ארויסגעזאגט קאטעגאָרישן קעגן דער אנטיסעמיטישער באוועגונג. די פערזענלאכע נענאטיווע באציאונג פונם איצטיקן פרעמיער צום פראפעסאר קוזא איז באוואוסט יעדן. יארגא האט נים איין מאל אויסגעדרוקט די מיינונג, אז קוזא פירט דאס לאנד צו אנארכיע. איצט, ווען יארגא איז געקומען צו דער מאכט, האט ער באלד אנגענומען מיטלען קעגן די שונאי־ישראל און באזונדערס קעגן די גלחים, וואס נוצן אויס די קלויסטערס, בכדי צו זיינען שנאה און האס צווישן די פויערים. אין א אפענעם בריוו צום רומענישן פאטריארך וויזיט יארגא אן דעם הויפט פון דער קירכע אויף די שענד־לאכע טאטן פון די גייסטלאכע און פאַ־דערט אים אויף צו לייגן א סוף דער גע־פערלאכער אגיטאציע.

דאס וויכטיקסטע, וואס איז אויפגעטאן געווארן דורכן נייעם קאבינעט, איז די גרינדונג פון א סעקרעטאריאט פאר מינ־דערהייטס ענינים. אין שפיץ פונ'ם סע־קרעטאריאט שטייט דער אנגעזעענער דייטשער עסקן און דעפוטאט רודאלף בראנדש, וועלכער האט צוויי ענהילפן : א אונגער און א רומענין. דער לייטער פונם מינאריטעטן דעפארטמענט האט אין אן אינטערוויו מיט דער פרעסע כאראק טערידירט אויף פאלגענדן אופן די פונק־ציעס פונם נייעם אנשטאלט : "אונזער ציל — האט דערקלערט ד'ר בראנדש — וועט זיין קאארדינירן די אינטערעסן פון דער מלוכה מיט די לעבנס־נויטן פון די מינדערהייטן. איך וועל שטרעבן דערצו, אז די פארשטענדיקונג צווישן דער הער־שענדער נאציע און די מעוטים זאל פאר־קומען אן באזונדערע שטערונגען און פירן צו דער ברידערלאכער מיטארבעט פון אלע בירגער פון גרויס רומעניע, אין ווירבל פון גרויס רומענישע אידנטום אין דער אנטוויקלונג פון די מינדערהייטן זעלבסט".

ס'איז קלאר, אז דער רוב רומענישע אי־דען באגריסן די אויפמערקזאמקייט האל־טונג פון דער רעגירונג לגבי די מינדער־הייטן און דערוואַרטן פונם נייי־געגרינדעטן סעקרעטאריאט אן ענערגישע און פרוכט־באַרע טעטיקייט. די אסימילאנטן, וואס גרופּירן זיך ארום דעם "פארבאנד פון די אלטע רומענישע אידן", האבן מורא, אז די נייע וועגרונג וועט זיי מאכן פאר אויס אפיטרופּסס איבערן גורל פונם אלט־רומענישן אידנטום און זעען דארום אינם סעקרעטאריאט א געפערלאכן קאַנ־קורענט, די רומענישע בירגער פון משה'ס גלויבן בלייבן זיך טריי ביז לעצט, ווייל אלס מינדערהייט, גראבן זיי אונטער זייי־ער אסימילאטארישע אידעאלאגיע.

ווען, אזוי מען זאל נים אפשאצן די נייע רעגירונג איז קלאר, אז זי איז א ציוניסטיילקע. דער איצטיקער פארלא־מענט וועט אויגנגלייך אויפגעלויזט ווערן, און מיר שטיין ערב פארלאמענט־וואלן. ס'איז מעגלאך, אז דער עקזיסטירנדער פארלאמענט וועט נאך פארן שלום ווע־מוארן אייניקע דרינגענדיקע געזעצן, בתוכם אויף א ענדערונג פון דער איצ־טיקער וואל אָרדיינאנצע. אזא מין "נע־וענענונגס געשאנק" וואלט געווען זייער אויפן פלאץ, ווייל דיי עקזיסטירנדע פרע־מיאלע וואלסיסטעם בארויבט ביי די קליינע גרופּן, בתוכם אויף די מינדערהיי־טען. די מעגלאכקייט צו באקומען די מי־נימאלע פארשטיערשאפט אין פארלא־מענט.

ווען די וואל־אָרדינאנצע זאל אבער נים געענדערט ווערן. און דערצו זיינען פאַ־ראן א סך שאנסן, דאן בלייבט די לאגע פון די מינדערהייטן א קלאָרעדיקע, ווי פריער. באזונדערס שווער איז די לאגע פון די אידן, ווייל אין דער צייט ווען די אונגארן אין דייטשן וואוינען אין קאמ־פאקטע מאסן און זיינען פאראייניקט אין מעכטיקע נאציאנאלע פארטייען, שטייט דאס רומענישע אידנטום צעשפאלטן אויף פארשיידענע גרופּן.

די ביטערע אנטוויקלונג, וואס הערשט אין די אידישע קרייזן בנוגע די רומענ־ישע פאליטישע פארטייען, מאכט יעדן בלאק מיט זיי פאר אוממעגלאך. דארום שטייט פארן רומענישן אידנטום די אל־טערנאטיווע : אדער א ריין אידיש צעטל, אדער א מינאָריטעטן בלאק. ביידע קאמ־בינאציעס האבן געוויסע פארטייל, אבער באגעגענען אויף גרויסע מניעות. דער אסי־מילאטארישער פארבאנד פון די אלט רו־מענישע אידן וועט שווער איינגיין אויף א אידיש צעטל. אחוץ דעם דארף מען האבן רויזיקע פאנדן, כדי דורכפירן די וואלן און דאס פארהאלט איצט דעם רואינירט דו־מענישע אידן וועט שווער איינגיין אויף א בלאק אין דערווייל פארבארגן אין נעבל, ווייל דער אנטאגאניזם צווישן די מינדער־הייטן גופא איז נאך ווייט נים באזייטיקט.

דאס נאציאנאלע אידנטום אין רומעניע וויזטס וועגן די סכנות, וואס לויערן אים אויפ'ן וועג צו פאליטישער און נאציאָ־נאלער גלייכבארעכטיקונג. אויפ שוועל פון דיקטאטור האט פאר די רומענישע אי־דען א לייכט עפנאן א שטראל פון האָ־פענונג אויף מענשלאכער באהאנדלונג און דאס דערמונטערט דעם מיליאנענדריק ישוב צו א ווייטערדיקן קאמף פאר זיינע רעכט.

("איטא")

א ביישפּיל פון מענשן-ליבע

פון י. טערנאָווי

עס האט געטרייפט א רעגן. די צווייגן פון די בוימער האבן זיך באהאלטן אונ־טער א דיקער אייז שיכט. עס האט גע־בלאזן א צפון־מערב ווינט. די קעלט האט דורכגענומען דעם נאנצן קערפּער, און די פארפרוירענע רעגן טראפּנס, וועלכע זיי־נען געפאלן גלייך אין פנים אריין, האבן געשטאכן, ווי שפּילקעס. דערפאר האט זיך דיי היינט דער קלויסטער הויף נים גע־ווימעלט אזוי פונ'ם ברודערלאכן המון, ווי אלע יום־טוב אוונט, ווייל יעדער, ווער ס'האט זיך נאר באוויזן אויפן הויף (אין תיכף אריינגענאנגען אין קלויסטער אריין, כדי זיך צו באשיצן פון דעם האלטן רעגן. נאר ניט קוקנדיק אויפן שלעכטן וועטער, איז בכדר אויפן הויף ארומגענאנגען אן אפּגרייס אינגל פון א יאר אכט. הייכנדיק אן אויפהער אין די בלוי פארפרוירענע הענט.

זיין לייב איז געווען איינגעו